

Věřit znamená otevřít se budoucnosti, říkal křesťanský filozof, jenž se zasloužil o vznik Charty 77

Pavel Kosatík

in: Deník N — 13. 1. 2023, 2023 ♦ [text](#)

in: Deník N — 13. 1. 2023, 2023 ♦ [text](#)

♦ článek, česky, vznik: 2023 ♦ web

♦ article, Czech, origin: 2023 ♦ web

13. ledna 2023 6:22 [Česká inteligence 20. století](#)

Věřit znamená otevřít se budoucnosti, říkal křesťanský filozof, jenž se zasloužil o vznik Charty 77

PAVEL KOSATÍK

Ladislav Hejdánek (1927–2020).

Foto: ČTK

Seriál Česká inteligence 20. století: Rodiče ho ovlivnili dvojím silným způsobem: otec jako přesvědčený sociální demokrat, matka jako členka Českobratrské církve evangelické. Dědictví číslo dvě bylo silnější, byť je syn vnímal jako rozporné: udělalo z něho totiž puritána, s čímž podle svých slov celý pozdější život se střídavými úspěchy zápasil. V kůži protestanta mu však jinak bylo dobře: „Protestuji s chutí,“ napsal Ladislav Hejdánek (1927–2020).

V roce 1948 se oba tyto zděděné a nadějně názorové proudy ocitly v náhlé nemilosti a s nimi i jejich právě jedenadvacetiletý nositel. Později vzpomínal, že v tom roce 1948, na letní brigádě [Akademické YMCA](#) v šumavské Kvildě, málem emigroval, dokonce prý už byl „jednou nohou“ v Německu; nakonec se ale rozhodl pro návrat.

Když se rozhodoval, čím v životě bude, filozofie mezi jeho prioritami dlouho nefigurovala: táhlo ho to k botanice, chemii a časem také k symbolické logice, takže se přihlásil na pražskou přírodovědeckou fakultu a poctivě si

tam odkroutil čtyři semestry. Na podzim 1947 ale přestoupil na filozofii, která byla jeho zájmem od chvíle, kdy, ještě za války, dostal za úkol přepsat na stroji Útěchu z filozofie, poslední knihu [Emanuela Rádl](#).

Přes něj se mu otevřela cesta k Masarykovi a k celé české moderní humanistické tradici. Ještě o půlstoletí později, jako muž obeznámený se světovým filozofickým myšlením, uváděl jako své vzory samé tuzemce: Masaryka, Rádl, Patočku. Upnul se k české filozofické tradici, protože z ní vyčetl dlouholeté směřování k nepředmětné filozofii, kterou později učinil korunou svého vlastního myšlení.

[TIP: Souhrn dne podle redaktorů Deníku N do vašeho e-mailu. [Odebírejte Pointu N](#) s výběrem nejdůležitějších událostí dne a s odkazy na zajímavé texty.]

[Jan Patočka](#), jeho učitel na pražské fakultě, se stal jediným skutečně vlivným živým filozofem, kterého Hejdánek v životě potkal. Naučil ho metodické filozofické práci, jinak si ale od něho žák držel distanc. Učitel ho až příliš často dráždil k nesouhlasu, takže se raději vracel k neživým knihám. Bylo skoro k nevíře, že jako „provařený“ křesťan přežil poúnorové fakultní prověrky – ale povedlo se mu to údajně proto, že se dokázal nabířovat klasiky marx-leninismu lépe, než je znali prověřkoví komisaři. Když svazáci přesto navrhli jeho vyloučení, postavili se za něho překvapivě dva profesori-komunisté, filozofové Ladislav Rieger a Ludvík Svoboda (*jde jen o shodu jmen s pozdějším čs. prezidentem, pozn. edit.*). V roce 1950 navíc se štěstím vážně onemocněl a na čas všem zmizel z dohledu; když se vrátil, zjistil, že stranické mlýny zatím semlely jeho někdejší studentské katy.

Díky tomu všemu tedy v roce 1952 dokázal odpromovat z filozofie a sociologie, víc už mu ale režim nedovolil. Až do roku 1989 strávil jen tři roky prací v oborech, jež vystudoval. Místo toho se živil jako přidavač, kopáč a betonář, od roku 1956 vedl knihovnu v jednom pražském přírodovědném ústavu. Zvykl sebe i rodinu na skromný život, při kterém tolik nevadilo, že málo vydělával. A normou se mu stalo také psaní do šuplíku: skoro všechny texty napsal bez naděje, že kdy vyjdou tiskem (a některé nevyšly dodnes).

Pravdu nemáme my, pravda má nás

Pod vlivem svého duchovního otce Emanuela Rádl si za své celoživotní hlavní filozofické téma zvolil pravdu, tu, kterou – jak zněla okřídlená učitelova věta – „nikdy nemáme, protože pravda má nás“. Co někomu mohlo

znít jen jako floskule, bylo ve skutečnosti plodem úporného přemýšlení o konturách nepředmětného světa, které Hejdánek po Rádlvi podstatně rozvinul.

Imponovali mu staří Řekové, kteří vynalezli pojmový svět a slovník, jenž lidstvu od té doby umožňuje dorozumívat se o abstraktních tématech. Myslet přesně, definovat atd. Chybou však je, pokud člověk tyto pojmy začne v součtu pokládat za ucelený obraz světa. Jejich dosah je totiž ve skutečnosti mnohem menší. Většina pojmů označuje toliko objekty, nehybné předměty. Pro člověka je však podstatná jeho subjektivita a místo chladných pojmů nebo objektů spíš vztahy mezi nimi.

Člověk se tedy má závislosti na předmětném světě a myšlení zbavit, tak jako to Hejdánek sám udělal například u tématu víry. Není správné věřit v objekty, jež jsou od nás oddělené. Ani Ježíš nežádal, aby se věřilo „v něco“ nacházející se mimo člověka, v nějaké pojmové dogma apod.

Emanuel Rádl (1873–1942). Foto: autor
neznámý, Wikimedia Commons
„Věřit v původním Ježíšově smyslu znamená: otočit se zády k tomu, co bylo, nechat to za sebou a otevřít se budoucnosti. Minulost přestává pro člověka

být tím rozhodujícím a stává se pouhým materiálem, kterého můžeme (a dokonce musíme) použít k něčemu, co je nové, co teprve nastává, co teprve bude, když se do toho pustíme a když to vezmeme za správný konec (či spíše začátek).“ Znělo to nezvykle, ale dávalo to smysl: příčiny podle Hejdánka mohly působit nejenom z minulosti, ale také z budoucnosti.

Bylo toho víc, v čem se Hejdánkova věrouka vymykala konvencím. Od německého teologa Dietricha Bonhoeffera třeba převzal zásadní rozlišování mezi náboženstvím a křesťanstvím. V náboženství se podle této představy zakonzervovalo mytické (archetypální) myšlení, které brzdí lidstvo v pohybu vpřed.

„Mytický člověk se děsí budoucnosti jako nenasytné propasti, pohlcující vše skutečné, obrací se k ní zády a hledí se zachránit napodobením a přímo ztotožněním s nějakými božskými pravzory, tj. s činy, které již jednou provedl nějaký bůh, heroj nebo zbožný prapředek. Každá odchylka od pravzoru znamená pád do propasti a nicoty.“ Křesťanská víra však může a má mířit k budoucnosti, bez hrůzné mytické zátěže tak navíc může činit s očekáváním a důvěrou.

Místo Boha vrůstání do Pravdy

Dokonce i „Bůh“ byl Hejdánkovi jenom jedním z mnoha pojmů označujících svět obklopující člověka. Nebyl ničím víc než zvukem vypouštěným z lidských úst či shlukem písmen. Podle Hejdánka by bylo namíste nahradit takového vnějšího „Boha“ mnohem bytostnějším slovem „pravda“.

„Odkud víte, že bůh (či Bůh) je osobní, že je osobou, že je personální? Mnoho bohů vůbec nemělo osobní povahu... A dále: odkud víte, že pravda (či Pravda) není osobní?“ Pravda, na rozdíl od Boha, se podle Hejdánka vymyká tradičnímu metafyzickému pojmosloví. Neoznačuje objektivní skutečnost, ale žádoucí subjektivní stav. Je zájmem a úkolem každého člověka, aby se do ní snažil vrůst.

Už bylo zmíněno, že Hejdánek byl mužem knih; to mu však nebránilo, aby se od konce padesátých letech čím dál víc zapojoval do veřejného dění. Spolu s [Jakubem S. Trojanem](#), [Janem Šimsou](#), [Alfrédem Kocábem](#), [Milanem Balabánem](#) a dalšími tehdy stanul u zrodu Nové orientace, neformální platformy uvnitř Českobratrské církve evangelické.

Portrétem křesťanského myslitele a disidenta Ladislava Hejdánka pokračujeme v sérii textů, které každý pátek najdete na webu i v tištěném Deníku N. Publicista a spisovatel Pavel Kosatík v ní připomíná přední představitele české inteligence, muže i ženy, od začátku 20. století až do současnosti. Smyslem těchto portrétů je nejenom „ohlédnutí“ za důležitými osobnostmi nedávné minulosti, ale hlavně snaha pomoci nám pochopit současnost, snad dokonce s výhledem do budoucnosti. V čem jdeme dopředu a v čem děláme chyby, zčásti možná stále stejné? Jaké typy lidského chování určují směřování společnosti? [Minulý díl](#) byl věnován filozofovi Ernestu Gellnerovi.

Její členové, faráři i laici, opět inspirovaní Bonhoefferem, se snažili o křesťanství maximálně civilní, které se zároveň nenechá režimem zrubat do toliko církevních nebo akademických debat o boji za mír. Postupovalo se důsledně podle zákona (tehdejší československé ústavy garantující svobodu vyznání), čímž Nová orientace vlastně předešla (a inspirovala) pozdější Chartu 77, opřenou o stejný princip legalismu.

Další důležitou novinkou, na jejímž rozvoji měl Hejdánek svou zásluhu, byly „Jircháře“. Jejich prapůvodním a bezděčným inspirátorem se stal vlivný českobratrský teolog [J. L. Hromádka](#), který měl zvyk zvat jednou měsíčně evangelické studenty k sobě domů k debatám. Když jejich zájem o tuto formu setkávání přerostl kapacitu bytu, přesunuly se schůzky do budovy Husova semináře v ulici V Jirchářích.

Později získaly týdenní periodicitu a po čase také ekumenický charakter: začali přicházet i příslušníci jiných vyznání, nejčastěji katolíci (mezi nimi zvláště výrazný filozof a psycholog [Jiří Němec](#), později jeden z nejbližších Hejdánkových přátel). A v roce 1962 se dokonce rozběhl dialog s marxisty; nejčastěji se z nich účastnili filozofové [Julius Tomin](#) a [Milan Machovec](#).

Nekompromisnost, radikalismus, revoluční násilí

Při všech těchto akcích Hejdánek prokazoval, že není jenom intelektuál, ale že má také zvláštní organizační schopnosti. Počínal si velmi prakticky, i jeho jazyk se začal vyznačovat rozhodnou nekompromisností. Věřil, že je-li úkolem filozofa pronikat k podstatě věci, je namístě i radikální slovník, který při tom volí.

Když se třeba v šedesátých letech zabýval tehdejší latinskoamerickou novinkou, teologií osvobození (která se snažila o bojovnou koexistenci křesťanství s marxismem), odmítl se distancovat od revolučního násilí, které podle něj mohlo být smysluplnou součástí lidského jednání v mezních situacích.

V šedesátých letech se Hejdánek ocitl mezi přispěvateli a členy redakční rady nekomunistického literárního měsíčníku Tvář, a když byl časopis zakázán, napsal protestní dopis Zdeňku Mlynářovi, vedoucímu ideologického oddělení ÚV KSČ, v němž s kuráží sobě vlastní vysvětlil mocnému straníkovi, že zákaz časopisu je projevem nikoli síly, ale slabosti panujícího režimu.

V roce 1968, když poměry povolily, získal konečně i jako filozof nemarxista místo ve Filozofickém ústavu ČSAV. Z možnosti odborně pracovat se však těšil jenom necelé tři roky. Následoval další vyhazov a po něm nová manuální zaměstnání (noční hlídač, topič). Za to, že se v roce 1971 zapojil do letákové akce odsuzující komunistické volby, strávil půl roku ve vazbě.

Většinu šikan snášel s filozofickým klidem; doopravdy ho rozčílila, pokud je známo, jenom jedna. Když si v roce 1972 přišel vypůjčit knihy do Univerzitní knihovny, jako to dělal celý život, vykázali ho s tím, že „tady je to jenom pro inteligenty“; v občanském průkaze už měl totiž zas napsáno, že je pouhý dělník.

Skoro celá sedmdesátá léta potom prožil odtržený od vývoje myšlení ve světě, v obavách, že bude-li tento stav trvat ještě několik let, ztratí energii i schopnost formulovat pronikavé myšlenky. Situace se zlepšila, až když po Chartě začali do Československa jezdit soukromě přednášet filozofové ze Západu a vozili s sebou soudobou literaturu.

Charta 77 jako univerzální postoj

Charta 77 mu změnila život víc než většině ostatních. Zasloužil se už o její vznik; byl to on, kdo doporučil, aby se opřela o mezinárodní pakty o lidských právech, které měl jako jeden z mála v Československu nastudované. Rozvinul teze předčasně zesnulého Jana Patočky, podle kterého se Charta měla stát nikoli politickou opozicí šitou na míru aktuálním československým poměrům, ale měla plnit věčné cíle obhajoby lidských práv, univerzální ve všech režimech.

Jeho literární reakcí na Chartu se staly Dopisy přáteli, kratší texty, které začal psát v únoru 1977 nejprve s týdní, později s řidší periodicitou; snažil se v nich smysl a činnost Charty přibližovat hlavně mladším generacím. V letech 1977–1979 byl také jejím mluvčím: v mimořádně tvrdých dobách, kdy režim ve snaze zničit Chartu v samém zárodku vystupňoval represe proti jejím členům. Několik měsíců tehdy Hejdánek „řídil“ Chartu jenom ve dvou s Václavem Havlem, třetího mluvčího se nepodařilo sehnat.

Hejdánkův přítel filozof Julius Tomin dostal v sedmdesátých letech nápad, jak nepodlehnout tlaku, který se snažil nezávislé české filozofy izolovat od všech odborných kontaktů se světem svobody. Nemohou-li čeští disidenti jezdit na Západ, mohou filozofové ze Západu přijet do Československa, oficiálně jako turisté, a odpřednášet před zájemci látku, na níž právě pracují.

Sedl a napsal dopisy na několik západních univerzit; z té oxfordské se ozvali a přednášející opravdu začali přijíždět.

Když v roce 1980 StB donutila Tomina k emigraci, převzal pořádání „jeho“ filozofického semináře Hejdánek a učinil z něj definitivně nejvýznamnější „podzemní univerzitu“ v Praze. Filozofové ze Západu si u něj dál podávali dveře; později odhadl, že do roku 1989 se jich u něho vystříдалo kolem stovky, včetně lidí jako [Jacques Derrida](#) nebo [Roger Scruton](#).

Většina hostů žasla nad pílí českých „studentů“, občas však prý zavládly i rozpaky. „My jsme byli v zápase s tím opresivním režimem komunistickým,“ vzpomínal teolog Jakub S. Trojan, „a oni nám zase říkali, že ty západní demokracie jsou ve veliké krizi. Skoro z nich byla znát jakási skepse vůči tomu systému západnímu, takže někdy nastaly dlouhé minuty mlčení...“

V roce 1995 převzal Ladislav Hejdánek od prezidenta Václava Havla Řád T. G. Masaryka. Foto: ČTK
Že byli všichni účastníci vystavení policejním tlakům, nebylo pro Hejdánka důvodem, aby je filozoficky šetřil. „Své protivníky dokázal v diskusi sevřít a mučit natolik, že pak již jen vydávali nesrozumitelné zvuky,“ vzpomínal účastník [Aleš Havlíček](#). Nejednen účastník prý za takových okolností „nevydržel a odešel“. To ale nebyl Havlíčkův případ: po svém učiteli převzal samizdatovou edici OIKOYMENH a po roce 1989 ji přetvořil v profesionální vydavatelství filozofické literatury, jež funguje dodnes.

Když po převratu Václav Havel nabízel Ladislavu Hejdánkovi vstup do politiky na pozici místopředsedy federální vlády, sešel se adept s premiérem Mariánem Čalfou a vysvětlil mu, proč nabídku nepřijímá: protože filozofie nesmí být spojena s mocí; oba muži si tím ušetří vzájemnou kritiku, která by

se jinak zákonitě dostavila. Na Havlovo politické počínání hleděl Hejdánek v následujících letech s mírnou skepsí: čím víc se jeho přítel stával praktickým politikem, tím spíš přestával být nezávislým myslitelem – tedy tím, co kdysi stvořilo jeho světovou slávu.

Skoro celý život byl na kordy se svou církví; zejména za normalizace ho dráždilo, když řada jejích představitelů kolaborovala s režimem. Ani po roce 1989 v ní nepřestal vidět „lidské, příliš lidské“ společenství, takže se jí odcizil. Na konci života plánoval vytvořit tým, který by mu pomohl napsat monografii nepředmětneho myšlení; uvědomil si, že samotnému už mu k tomu nezbývají síly.

Naneštěstí mu nezbyly ani k tomu, aby svou ideovou koncepci dotvořil. Věří někdo jako on, že až lidé dokážou zastaralé předmětné myšlení odvrhnout, mohl by nastat nový a lepší věk lidstva? Pokud ano, ať neváhá. Ta Hejdánkova koncepce potřebuje dodělat.

Ke čtení:

Ladislav Hejdánek: Dopisy příteli, Praha 1993

Ladislav Hejdánek: Filosofie a víra. Nepředmětnost v myšlení a ve skutečnosti, Praha 1999

Ladislav Hejdánek: Setkání a odstup, Praha 2010